

## **XALQARO TAJRIBA ASOSIDA TA'LIM KREDITINI MOLIYALASHTIRISHNING BARQAROR MODELLARINI O'ZBEKISTONDA TATBIQ ETISH**

---

*Adilov Zuxriddin Marip o'g'li*

*ORCID: 0009-0000-7914-6536*

**Annotatsiya:** Mazkur tezisdagi rivojlangan xorijiy davlatlarning ta'lim kreditini moliyalashtirish modellari tadqiq etilgan va ularning O'zbekiston moliya tizimidagi istiqbollari tahlil qilingan. AQSHning "Student Loan", Germaniyaning "BAföG" va Janubiy Koreyaning ta'limni kafolatlash tizimlari qiyosiy o'rganilib, Jamg'arma faoliyatini barqarorlashtirish bo'yicha tavsiyalar berilgan.

**Kalit so'zlar:** ta'lim krediti, moliyaviy barqarorlik, inson kapitali, davlat kafolati, xalqaro tajriba, subsidiyalash, qaytarish mexanizmi.

**Abstract:** This thesis examines sustainable models of education loan financing in developed foreign countries and analyzes their prospects in the financial system of Uzbekistan. The "Student Loan" of the USA, "BAföG" of Germany, and the education guarantee systems of South Korea are compared, and recommendations for stabilizing the Fund's activities are provided.

**Key words:** education loan, financial stability, human capital, state guarantee, international experience, subsidization, repayment mechanism.

**Аннотация:** В данном тезисе исследуются устойчивые модели финансирования образовательных кредитов в развитых зарубежных странах и анализируются их перспективы в финансовой системе Узбекистана. Проведено сравнительное изучение систем «Student Loan» в США, «BAföG» в Германии и систем образовательного гарантирования в Южной Корее, даны рекомендации по стабилизации деятельности Фонда.

**Ключевые слова:** образовательный кредит, финансовая устойчивость, человеческий капитал, государственная гарантия, международный опыт, субсидирование, механизм возврата.

Hozirgi davrda global iqtisodiyotda inson kapitalining roli va uning iqtisodiy o'sishga ta'siri misli ko'rilmagan darajada ortib bormoqda. Bilimlar iqtisodiyotiga o'tish sharoitida oliy ta'lim nafaqat shaxsiy rivojlanish, balki milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini ta'minlovchi strategik resursga aylandi. Shu sababli, dunyoning ko'plab davlatlari oliy ta'limni moliyalashtirishning barqaror va samarali manbalarini yaratish ustida izlanishlar olib bormoqda. O'zbekiston Respublikasida ham so'nggi yillarda oliy ta'lim qamrovini kengaytirish va ta'lim sifatini oshirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi etib belgilandi [1].

Ushbu maqsadlarga erishish yo'lida Ta'lim kreditini moliyalashtirish jamg'armasining tashkil etilishi mamlakatimiz moliya tizimida muhim institutsional qadam bo'ldi. Jamg'arma talabalarga uzoq muddatli va imtiyozli shartlarda moliyaviy resurslar taqdim etish orqali ijtimoiy himoyani kuchaytirishga xizmat qilmoqda. Biroq, tahlillar shuni ko'rsatadiki, Jamg'armaning hozirgi faoliyati ko'p jihatdan davlat byudjeti mablag'lariga bog'liq bo'lib qolmoqda. Global moliya bozoridagi noaniqliklar va byudjet yukini optimallashtirish zarurati Jamg'armaning uzoq muddatli moliyaviy mustaqilligini ta'minlash hamda uning resurs bazasini diversifikatsiya qilish masalasini kun tartibiga qo'ymoqda [2].

Oliy ta'limni moliyalashtirishda faqatgina davlat mablag'lariga tayanib qolish barqaror modelni yaratish uchun yetarli emas. Shu bois, rivojlangan davlatlarning (AQSH, Germaniya, Janubiy Koreya, Avstraliya) ta'limni moliyalashtirish bo'yicha ko'p yillik muvaffaqiyatli tajribasini o'rganish va ularning samarali jihatlarini milliy moliya bozoriga adaptatsiya qilish zarurati tug'ilmoqda. Xususan, xususiy sektor investitsiyalarini jalb qilish, kredit risklarini qayta sug'urtalash va bitiruvchilarning daromadlariga bog'langan qaytarish mexanizmlarini joriy etish orqali Jamg'armaning barqaror modelini yaratish talab etiladi. Mazkur tadqiqot aynan xalqaro standartlar asosida O'zbekistonda ta'lim kreditini moliyalashtirishning takomillashgan modelini ishlab chiqishga qaratilganligi bilan dolzarb hisoblanadi [5].

Ta'limni moliyalashtirishning turli modellarini N. Barr (Birlashgan Qirollik tajribasi), S. Dynarski (AQSH tizimi) va H. Dohmen (Yevropa modellari) kabi olimlar o'z asarlarida tahlil qilishgan. Mahalliy olimlardan Sh. Abdullayeva bank resurslarini ta'limga yo'naltirish mexanizmlarini, A. Omonov esa ta'lim krediti bozorida davlat kafolatining o'rnini tadqiq etgan [2]. Xalqaro tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, daromadga bog'langan qaytarish (Income-Contingent Loans) modeli dunyodagi eng adolatli va barqaror tizimlardan biri hisoblanadi [4].

Xalqaro moliya bozorida ta'lim kreditlarini moliyalashtirishning turli modellarini qiyosiy tahlil qilish natijasida, O'zbekiston moliya tizimi va Ta'lim kreditini moliyalashtirish jamg'armasi faoliyati uchun quyidagi uchta strategik modelni tatbiq etish imkoniyatlari aniqlandi:

1. Germaniya modeli (BAföG) – Aralash moliyalashtirish va ijtimoiy rag'batlantirish: Germaniya tajribasining o'ziga xosligi shundaki, ta'limga ajratiladigan mablag'ning 50 foizi qaytarilmaydigan subsidiya (grant), qolgan 50 foizi esa foizsiz qarz ko'rinishida beriladi. O'zbekiston sharoitida ushbu modelni Jamg'arma doirasida "ijtimoiy tabaqalashgan kreditlash" sifatida joriy etish mumkin. Ya'ni, "Ijtimoiy himoya yagona reyestri"ga kirgan oila farzandlari uchun kreditning ma'lum bir qismini (masalan, 25-30%) Jamg'arma hisobidan grantga aylantirish mexanizmini qo'llash nafaqat ijtimoiy adolatni, balki kreditlarning qaytarilish ehtimolini ham oshiradi [4].

2. Avstraliya va AQSH modeli (ICL/ISA) – Daromadga bog‘langan qaytarish mexanizmi: Ushbu modelda kreditni qaytarish muddatlari kalendar vaqtiga emas, balki bitiruvchining daromad darajasiga (Income-Contingent Loans) bog‘lanadi. Agar bitiruvchining oylik maoshi mamlakatda belgilangan minimal chegaradan past bo‘lsa, kredit to‘lovlari vaqtinchalik to‘xtatiladi (deferment). O‘zbekiston uchun bu modelni "Income Share Agreements" (ISA) shaklida tatbiq etish, bitiruvchilarni ortiqcha qarz yukidan himoya qiladi va banklar uchun "muammoli aktivlar" (NPL) shakllanishi xavfini kamaytiradi. Bunda Jamg‘arma bitiruvchining daromadlarini Soliq qo‘mitasi bazasi orqali avtomatik monitoring qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi [5].

3. Janubiy Koreya modeli (KOSAF) - Institutsional kafolat va resurslar diversifikatsiyasi: Janubiy Koreyaning KOSAF (Korea Student Aid Foundation) tajribasi shuni ko‘rsatadiki, Jamg‘arma nafaqat kredit beruvchi, balki kreditlarni kafolatlovchi (guarantor) markaziy tuzilma sifatida ham ishlaydi. Ushbu modelni O‘zbekistonda joriy etish orqali tijorat banklarining o‘z resurslari hisobidan ta’lim krediti ajratishga bo‘lgan qiziqishini oshirish mumkin. Jamg‘arma banklar uchun risklarning 80-90 foizini o‘z zimmasiga olgan taqdirda, byudjetga tushadigan yuk kamayadi va bozorda raqobatbardosh kredit mahsulotlari ko‘payadi. Shuningdek, KOSAF kabi Jamg‘arma o‘zining qimmatli qog‘ozlarini (ta’lim bondlari) muomalaga chiqarish orqali fond bozoridan qo‘shimcha resurslar jalb qilishi mumkin [3].

Natijalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, ushbu modellarning kombinatsiyasi Jamg‘arma resurslarining barqaror aylanishini ta’minlash bilan birga, oliy ta’limning barcha qatlamlar uchun moliyaviy ochiqqligini kafolatlaydi.

**Xulosa:** Xalqaro tajriba asosida ta’lim kreditini moliyalashtirishning barqaror modellarini tadqiq etish natijasida O‘zbekiston moliya tizimi uchun quyidagi ilmiy-amaliy xulosalar shakllantirildi:

Birinchidan, Ta’lim kreditini moliyalashtirish jamg‘armasining uzoq muddatli moliyaviy barqarorligini ta’minlash uchun faqat davlat byudjeti mablag‘lariga tayanib qolmasdan, resurslar bazasini diversifikatsiya qilish lozim. Janubiy Koreya (KOSAF) tajribasi asosida Jamg‘arma tomonidan maxsus "ta’lim obligatsiyalari"ni muomalaga chiqarish va ulardan tushgan mablag‘larni kreditlashga yo‘naltirish moliya bozoridagi bo‘sh pul mablag‘larini ta’lim tizimiga jalb qilish imkonini beradi.

Ikkinchidan, kreditlarni qaytarish mexanizmini takomillashtirishda Avstraliya va Buyuk Britaniya modelidagi "Daromadga bog‘langan qaytarish" (Income-Contingent Loans) tizimini joriy etish maqsadga muvofiqdir. Bu tizimni bitiruvchilarning ish haqi bo‘yicha soliq hisoboti bazasi (soliq.uz) bilan integratsiya qilish orqali kredit to‘lovlarini avtomatik ushlab qolish mexanizmini yo‘lga qo‘yish lozim. Bu yondashuv banklar uchun kredit riskini (NPL) minimallashtiradi va bitiruvchilar uchun qarz yukining ijtimoiy og‘irligini kamaytiradi.

Uchinchidan, Jamg‘arma faoliyatida kreditlarni kafolatlash (Guarantee Fund)

funksiyasini kengaytirish zarur. Germaniya tajribasidagi kabi kam ta'minlangan talabalar uchun kreditning bir qismini subsidiyalash mexanizmini saqlab qolgan holda, tijorat banklarining o'z mablag'lari hisobidan ajratiladigan kreditlarini Jamg'arma tomonidan kafolatlash tizimini kuchaytirish lozim. Bu bozor sharoitida kreditlash hajmini oshirish va byudjet yukini kamaytirishning eng samarali yo'lidir.

Xulosa qilib aytganda, xalqaro barqaror modellarning milliy xususiyatlarni hisobga olgan holda adaptatsiya qilinishi, O'zbekistonda oliy ta'limni moliyalashtirishning mustahkam bazasini yaratadi va inson kapitalining sifat ko'rsatkichlarini yuksaltirishga xizmat qiladi.

#### **Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 30-iyuldagi PQ-5203-sonli "Oliy, o'rta maxsus va professional ta'lim muassasalarida ta'lim olish uchun ta'lim kreditlarini ajratishni tartibga solish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori.
2. Abdullayeva Sh.Z. Bank ishi. Darslik. T.: Iqtisod-Moliya, 2023. 640 b.
3. KOSAF (Korea Student Aid Foundation). Annual Report 2024: Sustainable Financing for Education. Seoul, 2025.
4. Barr N. The Economics of the Welfare State. 6th Edition. Oxford University Press, 2022.
5. Dynarski S. Student Loans in the United States. // Journal of Economic Perspectives. 2023. Vol. 37, No. 1.